

УДК 338.244

Давидовська Г. І.

кандидат історичних наук,

*старший викладач кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін
Чортківського навчально-наукового інституту підприємництва та бізнесу
Тернопільського національного економічного університету*

Davydovska H. I.

Candidate of Historic Sciences

*Senior Lecturer of Department of Fundamental and Special Disciplines
Chortkiv Educational Institute of Business
Ternopil National Economic University*

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

PROBLEMS OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

Анотація. У статті розглянуто основні проблеми соціального підприємництва. Охарактеризовано механізм пільгового кредитування соціальних підприємств та інші методи фінансування. Обґрунтовано необхідність розробки та прийняття нормативно-правової бази, яка регламентуватиме діяльність соціальних підприємців. Запропоновано заходи для подолання недостатності інформування та навчання підприємців.

Ключові слова: соціальне підприємництво, соціальне підприємство, соціальна мета, пільгове кредитування, фінансова підтримка.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в Україні склалася досить непроста ситуація. Це і слабкий розвиток сільської місцевості, і невідповідність освіти на суспільні запити, і низьке фінансування з державного та місцевих бюджетів, і відсутність належного розвитку студентського самоврядування, і пасивне ставлення населення до глобальних проблем. Такий стан речей зумовив активізацію й орієнтування суспільства задля вирішення нагальних соціальних проблем, тому в останні роки на Україні серед громадських організацій соціальне підприємництво стає все більш популярним як ефективний механізм вирішення локальних соціальних та економічних проблем територіальних громад. Звичайно, для українців це нове явище і розвивається воно переважно поки що завдяки не державі або приватним інвесторам, а окремим ентузіастам. Соціальне підприємництво хоча б частково

вирішує проблеми малих груп, зокрема допомагає долати соціальну ізоляцію, працевлаштовуючи людей з обмеженими фізичними та психічними можливостями, безробітних, представників груп ризику, знаходить шляхи для реформування державних соціальних послуг. Починають з'являтися і нові види сервісу, що залишаються поза увагою звичайного бізнесу через незначну прибутковість та відсутність належної професійної підготовки. Звісно, це знижує навантаження на місцеві бюджети у вирішенні суспільних проблем. Ураховуючи теперішню ситуацію в Україні та її наслідки, соціальне підприємництво стає ще більш актуальним, тому дуже важливим є проаналізувати причини попередніх невдач у намаганні запустити відповідні процеси та знайти ефективні засоби для їх усунення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні аспекти соціального підприємництва набувають усе біль-

шого поширення і досліджуються як іноземними, так і вітчизняними науковцями: О. Винниковим, О. Загакайло, Н.С. Коваленком, М.С. Кошелевою, Р. Краплич, В. Назаруком, Ю.Л. Орел, А.А. Стельмахом, К. Форрестером та ін. Дослідженням проблем розвитку соціальних підприємств присвячені праці А. Андрущенко, З. Галушки, І. Кіреєвої, І. Салія, В. Удодової, К. Смаглій та ін. Проте питання проблем розвитку і популяризації соціального підприємництва набувають поширення і потребують більш ґрунтовного дослідження.

Мета статті полягає в аналізі проблем розвитку соціального підприємництва в Україні та виявленні шляхів їх вирішення для забезпечення процесу впровадження соціальних підприємств у нашій країні.

Вклад основного матеріалу дослідження. Підприємства, які намагалися вирішувати соціальні проблеми, були завжди. У Законі «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» чітко вказувалося, що громадські організації людей з інвалідністю можуть створювати господарські підприємства і заробляти на цьому гроші [1]. Це можна вважати прототипом соціальних підприємств. Ураховуючи сучасний стан економіки, слід зазначити, що сподіватися на державу у вирішенні якихось проблем за рахунок бюджетних коштів фактично нереально, тому представники вразливих груп населення замислюються над тим, чи не створити їм свій бізнес, де б вони всі були працевлаштованими і самостійно себе забезпечували. А це вже можна назвати соціальним підприємництвом. Хоча слід сказати, що існує два типи соціальних підприємств. До першого типу відносяться соціальні підприємства, які створюються спеціально для працевлаштування людей із вразливих груп населення. А другий тип базується на створенні власного бізнесу з метою отримання прибутку, який буде витрачатися на статутні цілі громадських організацій.

В Україні здебільшого сповідується і популяризується так звана британська модель. Відповідно до цієї моделі, соціальне підприємництво має чотири чіткі критерії:

- бізнес;
- соціальна мета – те, для чого працює цей бізнес;
- розподіл прибутку, де чітко визначено, скільки відсотків буде йти на соціальну мету або, наприклад, на реінвестування цього бізнесу;
- демократичне управління.

Існують проблеми, про які говорять усі українські підприємці, це: недосконалість законодавчої бази, відсутність фінансових ресурсів, недостатність інформування та навчальних програм для підприємців.

Найбільшою проблемою було те, що соціальні підприємці не мали змоги конкурувати за фінансові ресурси з іншими підприємствами. У соціальних підприємств, що створюються для вирішення соціальної проблеми, як правило, стартової інвестиції немає. Якщо вони зможуть її здобути, тоді бізнес може і початися. Але велика кількість ідей, які виношуються роками, так і не втілюється в життя через відсутність ресурсів [2].

Для вирішення актуальних соціальних проблем в Україні Програмою соціального інвестування WNISEF розроблено механізм пільгового кредитування соціальних підприємств, який реалізується спільно з комерційними банками-партнерами.

Застава по кредиту обов'язкова. За купівлі обладнання також потрібен власний внесок у розмірі 10% від вартості.

Для того щоб скористатися підтримкою Програми, соціальні підприємства повинні відповідати таким основним критеріям:

1) бути зареєстрованою юридичною особою відповідно до чинного законодавства України або фізич-

ною особою – підприємцем та здійснювати комерційну діяльність;

2) мати чітко прописану в офіційних документах соціальну (екологічну) мету своєї діяльності;

3) мати чітко прописаний механізм розподілу прибутку, де буде видно, скільки відсотків прибутку спрямовується на соціальну мету.

Таблиця 1

Умови кредитування

Сума кредиту	від 10 000 до 100 000 доларів США в гривневому еквіваленті
Кредитна ставка	5–10% річних (фіксована ставка протягом усього терміну кредиту). Розмір ставки буде встановлюватися кредитним комітетом програми індивідуально
Валюта кредиту	гривня
Термін кредитування	до 36 місяців (3 роки) для інвестиційних кредитів до 24 місяців (2 роки) для поповнення обігових коштів
Умови видачі кредиту	100% (одноразово вся сума кредиту) або невідновлювана кредитна лінія (видача суми кредиту кількома траншами)
Умови погашення кредиту	стандартний графік погашення (% нараховуються на залишок заборгованості по тілу кредиту); ануїтет (рівними частинами); інше (за згодою банку)
Цільове використання кредиту	придбання обладнання, поповнення обігових коштів

Щоб взяти участь у програмі, слід заповнити аплікаційну форму та надіслати її на електронну адресу. Під час оцінювання аплікаційних форм застосовуються такі критерії:

- соціальний вплив від інвестиції;
- організаційний потенціал соціального підприємства;
- привабливість, раціональність і перспективність бізнес-ідеї;
- логічність і зрозумілість викладеної інформації.

Для отримання пільгового кредиту необхідно здійснити такі кроки:

1 – підтвердити відповідність основним критеріям соціального підприємства;

2 – підготувати бізнес-ідею для створення або розвитку соціального підприємства, при цьому варто продумати всі елементи бізнес-плану та якісно їх описати;

3 – заповнити аплікаційну форму, яка містить багато елементів бізнес-плану, а також соціальну складову частину бізнесу та надіслати її на адресу vnazaguk@wnisef.org;

4 – отримати позитивне рішення кредитного комітету Програми та рекомендаційний лист із переліком банків-партнерів, до яких потрібно звернутися для отримання кредиту. Рекомендаційний лист не гарантує отримання кредиту, а лише інформує банк-партнера про відповідність потенційного позичальника критеріям Програми соціального інвестування. Термін розгляду аплікаційної форми – 10 робочих днів;

5 – зібрати і подати повний комплект документів для отримання кредиту в банк, який буде зазначений у рекомендаційному листі. Банк перевіряє кредитну історію, платоспроможність, перспективність бізнесу, здійснює моніторинговий візит на місце ведення бізнесу і приймає рішення щодо надання кредиту. Термін прийняття рішення банком-партнером залежить від процедур кож-

ного банку, проте не повинен перевищувати 16 робочих днів із моменту отримання повного пакету документів. Лише позитивне рішення банку щодо надання кредиту позичальнику запускає механізм пільгового кредитування від Програми соціального інвестування WNISEF [3].

Якщо неможливо отримати пільгове кредитування, для отримання першої інвестиції є й інші підходи. Наприклад, через краудфіндингові платформи. Як приклад можна розглянути Івано-Франківський громадський ресторан UrbanSpace100. У його створення 100 людей внесли по 1 000 у. о., що і було першою інвестицією. Якщо люди вірять в ідею, яка пропонується, то вони готові надати певний ресурс. Відповідно, автоматично ці люди стають соціальними інвесторами. Вони не вимагають повернення коштів, а натомість беруть активну участь у розподілі прибутків, тобто визначають, яким чином та на які соціальні проекти повинні витратитися ці гроші. Такий механізм демонструє ідеальну картину відповідності критеріям соціального підприємництва.

Фінансову та менторську підтримку соціальним підприємцям з усього світу також надає Global Good Fund. Молоді підприємці можуть отримати грант у розмірі 10 тис. доларів США на розвиток свого підприємства.

На жаль, соціальним підприємництвом в Україні здебільшого займаються неприбуткові громадські чи благодійні організації, не маючи на те законних підстав. Відсутність законодавчо закріпленого визначення «соціального підприємництва» та належної нормативно-правової бази створює суттєві перепони на шляху до розвитку такої сфери

діяльності. Більшість громадських організацій, отримуючи прибуток від своєї діяльності, намагаються покрити власні витрати на поточну діяльність, але цього абсолютно недостатньо для ефективного функціонування організації. Саме тому існує необхідність у розробці та прийнятті нормативно-правової бази, яка регламентуватиме діяльність соціальних підприємців. Це повинен бути закон, який не тільки даватиме визначення основних понять, а й розкриватиме механізм функціонування соціального підприємництва загалом, систему державної підтримки, залучення бізнес-структур. Також необхідно прийняти програму підтримки соціальних підприємців, яка б періодично оновлювалась виходячи із нових потреб та викликів. Для такої підтримки однозначно повинні бути закладені кошти. Проте у світлі децентралізації за обмежених можливостей державного бюджету до виділення ресурсів для підтримки соціальних підприємців свого регіону варто стимулювати місцеве самоврядування. Місцевому самоврядуванню, своєю чергою, буде легше залучати до цього процесу бізнес-структури, які працюють у даному регіоні.

Донедавна була видана лише одна книга із соціального підприємництва українською, яка має більш-менш системний характер. Отже, варто більше працювати над публікаціями та навчальними курсами. Часто курси представляють соціальний проект, говорячи, що це соціальне підприємство, хоча воно буде абсолютно збитковим, оскільки присутня лише соціальна мета без підприємницької складової. У цьому контексті дуже важливо доносити правильне розуміння соціального підприємництва,

Таблиця 2

Навчальні курси/тренінги, які пропонуються соціальним підприємцям в Україні

Назва організації	Форма навчання	Формат навчання	Тривалість навчання	Критерії відбору слухачів програми курсу
ГО «Асоціація професійних підприємців»	Денна	Тренінг; лекційні заняття; консультації	Ододенні тренінги	Відповідно до теми тренінгу: студенти останніх курсів навчання; безробітні; керівники підприємств; ФОП; бухгалтери тощо
Ресурсний центр ГУРТ	Денна	Тренінгова програма	3–10 днів	Ініціативні громадяни, які планують зайнятися бізнесом Підприємці, які започаткували власний бізнес Громадські лідери, які займаються соціальним підприємництвом
ДМБФ «Доброта»	Дистанційна; денна; заочна	Модульний курс; тренінг; стажування у Польщі, США	1–30 днів	Усі бажані мають прослухати не менш ніж 4-годинний курс
НГО «Житомирська обласна асоціація науковців та бізнес-консультантів»	Денна	Модульний курс; тренінг	Тренінг-семінар – 2 дні Курсове навчання – 2 міс	Немає
ЛОО ВМГО «Молодіжний центр працевлаштування»	Денна	Навчальний курс; тренінг; інформаційно-тренінгові заняття тривалістю 4 год.	Повний курс – 6 блоків по 4 години – загальна тривалість – 24 год.	Бажання слухачів Мотивація керівництва
Центр розвитку соціального підприємництва Сокальської агенції регіонального розвитку	Денна	Модульний курс, тренінг	1 день 4 лекції (4-5)	Потенційні підприємці, які проходять курс з «Основ підприємництва»
Всеукраїнський ресурсний центр розвитку соціального підприємництва «Соціальні ініціативи»	Денна	Тренінг	2-денний тренінг 4-денний тренінг	Наявність ідеї щодо створення соціального підприємства і мотивація реалізувати цю ідею

Джерело: складено автором на основі [4]

яке полягає в тому, що передусім це бізнес, а потім вже можна говорити про слово «соціальне». Тільки тоді дане словосполучення буде нормально співіснувати.

Курси з ведення бізнесу знайти неважко. Щодо освіти саме з соціального підприємництва, в Україні тренерів, які можуть цим займатися, замало. Інформаційних ресурсів, які висвітлюють дане питання, також небагато.

Протягом лютого-квітня 2013 р. Всеукраїнський ресурсний центр розвитку соціального підприємництва «Соціальні ініціативи» збирав інформацію про навчальні курси/тренінги, які пропонуються соціальним підприємцям в Україні, та підготував електронний довідник, який став ще одним вагомим ресурсом для розвитку соціального підприємництва (табл. 2).

Позитивні моменти з навчання вже можна констатувати. Львівська бізнес-школа Українського католицького університету стала першою в Україні, яка запровадила курс «Соціальне підприємство». Із січня 2016 р. також розпочався повноцінний курс «Соціальне підприємство» для студентів Школи соціальної роботи НАУКМА, який тривав до квітня 2016 р.

Навчальний компонент є дуже важливим аспектом, тому варто нарешті почати працювати на перспективу. І робити це було б доречно ще зі шкільних лав. Основи ведення бізнесу, пошук та залучення ресурсів, соціальні інновації та багато суміжних тем можна на початковому етапі включити хоча б як факультативи у шкільну програму, згодом переходячи до більш глибокої роботи. Ресурси для цього можна знайти, залучивши громадські організації, які активно залучають грантові кошти міжнародних структур [5].

Висновки. Якісно новий рівень розвитку соціального підприємництва в Україні буде залежати від налагодженої міжсекторальної співпраці ключових партнерів: органів державної влади та місцевого самоврядування (нормативно-правове забезпечення, основного механізму фінансової підтримки), бізнесу (менторство, грантова підтримка), ЗМІ (популяризація діяльності), навчальних закладів (навчальні курси із ведення соціального підприємництва), громадських організацій (безпосередня робота з населенням із метою роз'яснення основних принципів діяльності соціальних підприємств).

Список використаних джерел:

1. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закон України від 21 березня 1991 р. № 875-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/875-12/page>.
2. Назарук В. Поки соціальні підприємці в Україні не можуть конкурувати за ресурси з бізнесом / В. Назарук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gurt.org.ua/interviews/29086/>.
3. Пільгові кредити для соціальних підприємств від WNISEF [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://socialbusiness.in.ua/>.
4. Назарук В. Довідник навчальних курсів/тренінгів для соціальних підприємців / В. Назарук, М. Гончарова. – Київ, 2013. – 18 с.
5. Проць Н. Соціальне підприємство. Досвід Норвегії / Н. Проць [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lcci.com.ua/socialne-pidpryemnyctvo-dosvid-norvegiji/>.
6. Березяк І.І. Зарубіжний досвід та вітчизняні реалії становлення соціального підприємництва / І.І. Березяк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»; редкол.: І.Д. Пасічник, О.І. Дем'янчук. – 2014. – Вип. 25. – С. 31–36.

Анотація. В статтю розглянуті основні проблеми соціального підприємництва. Охарактеризован механізм льготного кредитування соціальних підприємств і інші методи фінансування. Обґрунтована необхідність розробки і прийняття нормативно-правової бази, яка буде регламентувати діяльність соціальних підприємств. Предложено заходи для подолання недостатності інформування і навчання підприємств.

Ключевые слова: соціальне підприємництво, соціальне підприємство, соціальна ціль, льготне кредитування, фінансова підтримка.

Summary. In this work examines the main problems of social entrepreneurship. Characterized mechanism concessional lending to social enterprises and other methods of financing. The necessity to develop and adopt legal framework that will regulate the activities of social entrepreneurs. The measures to overcome the lack of information and training businesses.

Key words: social entrepreneurship, social enterprise, social purpose, preferential loans, financial support.